

כאיל תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וענייני דיומא
מרבן של ישראל מרן רבנו הגראי"ל שטיינמן שליט"א
 מספריו הק' ומכתבי תלמידים

שנה ב'

גליון 71

פרשת מקץ

שנת תשע"ה

פניני הפרשה

לשון גניבה

"כי גנב גנבתי מארץ העברים" [בראשית מ' ט"ו]

במכילתא פרשת יתרו, 'גלגה הקב"ה על בני ישמעאל, אמרו להם מקבלים אתם את התורה? אמרו לו מה כתיב בה, אמרו להם לא תגנוב, אמרו לו בזו הברכה נתברך אבינו דכתיב "והוא יהיה פרא אדם" וכתוב "כי גנב גנבתי".

ושמעתי מהגראי"ל שטיינמן שליט"א דהקשו לו, על המכילתא שהביא ראייה מהפסוק "כי גנב גנבתי" דישמעאל הם גנבים, וצ"ב דמה ראייה יש מכאן, והרי אדרבה השבטים הם שגנבו את יוסף ומכרוהו לישמעאלים, והישמעאלים הם כגונב מגנב.

ותירצתי להגראי"ל שליט"א, דראיתי בחת"ס בתורת משה שמביא את דברי חז"ל עה"פ "והבור ריק אין בו מים", א"ר אחא הבור ריק, נתרוקן בורו של יעקב אין בו מים, אין בו ד"ת שנמשלו למים וכו', וכתוב "כי ימצא איש גונב נפש מאחיו" ואתם מוכרים את אחיכם. ומבאר שם החת"ס דבני יעקב לא נכשלו בהך הלכה דגונב נפש, כיון דאיתא בגמ' וכן נפסק בר"מ פ"ט מהלכות גניבה שאינו חייב עד שישתמש בו בשוה פרוטה, ואח"כ ימכרו, ואחי יוסף לא השתמשו בו א"כ אין בידם העון דגונב נפש, עיי"ש מה שהאריך.

ואשר לפי"ז נמצא, שהישמעאלים הם הגנבים הראשונים שגנבוהו ליוסף, ועיין בילקוט ריש וזאת הברכה, שהביא דישמעאל לא רצה לקבל התורה שנאמר בה "לא תגנוב", ועל ישמעאל נאמר "והוא יהיה פרא אדם". וכתב שם הזית רענן דבילקוט פרשת לך לך איתא, פרא אדם - שהכל בוזזין ממון והוא בוזז נפשות. ואומר הזית רענן, דלכן הביא הילקוט את הפסוק "לא תגנוב" דבגונב נפשות נאמר, עכ"ד. וא"כ מדוייק היטב שהביא המכילתא לקרא דגנב גנבתי, דכאן נאמר דהישמעאלים גנבו נפשות את יוסף.

ואנכי עפר ואפר – עבודת החיים

מורגלא בפיו דרבנו להאריך בענין עבודת החיים דמבואר בדעת זקנים בפרשה, והבאנו כאן מה שאמר במעמד אלפי בני ישראל בכינוס לב לאחים ניסן תשע"ד.

מורי ורבותי, חלק גדול מחומש בראשית מדבר מיעקב ויוסף. וכתוב שם, שאחרי שכבר לקח יוסף את אסנת בת פוטי פרע, נולדו לו שני בנים, לראשון קרא מנשה, כי נשני אלוקים את כל עמלי, והשני אפרים, כי הפרני אלוקים בארץ עניי.

ובתוספות יש עוד טעמים למה קרא לו אפרים, ואומר שני דברים (א) כי אברהם אבינו אמר ואנכי עפר ואפר (ב) על שם שיצחק אבינו אפרו כאילו צבור על המזבח, כי בזמן העקידה היה כאילו נשרף ואפרו צבור על המזבח, למרות שבמציאות זה לא היה, אבל הקב"ה מחשיב כאילו אפרו צבור על המזבח.

בתוספות כתוב סברא כזאת, בן אדם צריך לחשוב, מי האבות שלו - אברהם יצחק ויעקב, ואברהם אבינו אמר אנכי עפר ואפר, יצחק כאילו אפרו צבור על המזבח. הייסט דאס - זאת אומרת בן אדם צריך לחשוב תמיד עם מסקנא כזאת, הוא צריך להיות עפר ואפר, וגם הוא מוכן להיות מסירות נפש! אפרו צבור על גבי המזבח.

שתי דברים כתוב כאן, ואמנם יש עוד דברים אצל יהודי, אבל זה הדברים העיקריים שכן אדם צריך לחיות בעולם, הוא לא יכול לחיות סתם... אלא צריך לחשוב שהוא מוכן להיות אפרו צבור על המזבח, וגם שהוא עפר ואפר. בן אדם הוא חי עם שני המסקנות האלה, ככה צריך לחשוב, ככה צריך לחיות, הוא מוכן להתקדש לשם שמים להיות אפרו צבור על המזבח, וגם שהוא בעצם "עפר ואפר" זה מה שאנחנו צריכים.

וזה עשה יוסף הצדיק, בזמן שהוא היה כבר במצב טוב, הוא כבר היה מלך, וקודם היה כל כך מצבים קשים שעברו עליו, ממש רצו להרגו, כל אחד הרי יודע מה שכתוב בפרשה, ועכשיו שכבר הגיע למלוכה, הוא צריך לדעת מה החיים שלו, ככה צריך יהודי לחיות, הוא צריך לחשוב שהוא עפר ואפר ושהוא מוכן לקידוש השם.

וזה מה שנלמד מיוסף הצדיק, למרות שעכשיו כבר היה המצב שלו טוב, אבל ככה צריך להיות, יוסף רצה לא לשכוח, לכן הוא קרא כן לבן שלו "אפרים" הוא רוצה לעשות דבר שלא ישכח, הרי את הבן שלו הרי הוא לא ישכח, עליו הוא יחשוב תמיד, מה הוא? עפר ואפר, והוא צריך להיות מוכן להיות אפרו צבור ע"ג המזבח.

הקב"ה יעזור שכל אחד ואחד יעשה בדרך זה, לחשוב על החיים שלו, הוא לא נולד סתם, הוא בא מכסא הכבוד, כל נשמה של יהודי היא מכסא הכבוד, אז למה הוא בא, לאכול ולשתות ולישון? זה התכלית? לזה שלחו אותו מכסא הכבוד, מה התכלית שלו - להיות מוכן לקדש שם שמים, ושהוא בעצם עפר ואפר.

וזה צריך אדם לחשוב עד כדי כך, שנולד לו בן קרא לו שם שיזכיר לו כל הזמן את החיים שלו, עיקר החיים שלו הוא לקדש שם שמים, ולא לחשוב שהוא משהו אלא עפר ואפר.

הקב"ה יעזור שככה נלמוד לחשוב, בן אדם בעולם הזה נולד לא לסתם דברים, לא כמו להבדיל גויים, אך כלל ישראל התכלית שלהם לחשוב לקדש שם שמים, ושהוא בעצם עפר ואפר. וזה אנחנו צריכים לחזור ולחזור, עד כדי כך שקרא את הילד שלו שנולד אפרים, שבדאי לא ישכח אותו, כדי לחשוב תמיד את התכלית הזה.

הקב"ה יעזור שכולנו נעלה במדרגה כזאת שזה היה החיים של היהודי, עפר ואפר ולקדש שם שמים, הקב"ה יעזור שככה נזכה כל כלל ישראל.

מילה במצרים

ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו. (מ"א נ"ה)

כתב רש"י שהיה יוסף אומר להם שימולו, וצ"ע מה מהני חיתוך הערלה כיון שאין רוצים להתגייר, ותירץ לי הגר"ש טנא זצ"ל כי יתכן שבשביל בני קטורה גזר כן.

והגראי"ל שטיינמן שליט"א אמר לי שרצון יוסף היה להחליש הזנות במצרים, וידוע שהערלה (כמבואר ברמב"ם במו"נ פ"ג פמ"ט) היא גורם להיות שטוף בזנות (הגה"צ ר' ראובן מלמד זצ"ל בס' מליץ יושר כאן) וכתב באילת השחר פה. "במד"ר (צ"א ה) כתוב שאמר להם יוסף, אלקי אינו זן את הערלים, ועיין כלי יקר שני פירושים למה אמר להם למול, וכדבריו כתוב גם במורה נבוכים פ"ג מ"ט, וברבינו בחיי לעיל י"ז י"ג כתב שהמילה היא סיבה להחליש כח התאוה. והח"ח בשמירת הלשון לפרשת וישב כתב שזה הי' להחליש את כח הטומאה שיהיה ראוי לבני"א אח"כ לגור שם, ועי' עוד במשנה למלך ה' מלכים פ"י ה"ז.

הפסוק שעלה בגורל

הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמוריהם (מקץ מ"ד, ג)

סיפר רבנו שלפני שיצא מבריסק לשוויץ, ערך בעצמו גורל הגרי"א כפי שקיבל מרבתינו [והסביר איך עשה את זה] ויצא לו הפסוק (בראשית מ"ד, ג) 'הבוקר אור והאנשים שלחו המה וחמוריהם'. [והעיר ח"א דגם המשך הפסוק המה וחמוריהם, כנראה נרמז שגם חפציו הגיעו בשלום, וכפי שסיפר רבנו שעבר במקומות שמצוי גנבים, וניסו לגנוב לו את המזודות ולא הצליחו].

לעילוי נשמת האשה טוביבא יהודית בת ר' יוסף ז"ל נלב"ע כ"ט כסלו. לרפואת ר' עקיבא בן טוביבא יהודית

ענין בפרשה - בטחון

את הדרכים והורג נחשים ועקרבים זה הכל הנהגה מיוחדת, וכדי להגיע למצב כזה יתכן שזה כמעט א"א, אבל הראה להם שמה שיותר האדם בוטח ושואף לרוחניות ופחות שואף לגשמיות, אז יש לו יותר בקלות פרנסתו, ובדור המדבר זכו אפילו עד כדי כך.

ובדור המדבר ג"כ לא כל אחד הי' שוה בזה, כי גם המן לא כל א' השיג אותו בשוה, כדאיתא ביומא (ע"ה א') דלצדיקים ירד על יד ביתם, וכל מי שהי' במדרגה יותר נמוכה הי' יותר בטורח, והיו כאלה שהיו צריכים לטרוח עד חוץ למחנה כדי לקחת את המן.

מה הנפק"מ בין אמונה לבטחון?

בטחון לא יכול להיות בלי אמונה, אבל אמונה יכול להיות עם בטחון חלש. הוא יודע שיש רבש"ע שהוא נותן מזון לברואים, אבל בבטחון הוא חלש. ובכד קמח לרבינו בחיי מביא בערך בטחון 'ומה שהתחיל הפסוק (בטח בד' ועשה טוב שכן ארץ וראה אמונה) בבטחון וסיים באמונה, הנה זה לבאר כי מדת האמונה כוללת במדת הבטחון, שהרי ידוע כי כל הבוטח הוא מאמין, שאין אדם בוטח אלא במי שמאמין בו שהיכולת בידו למלא את שאילתו, והמאמין יתכן שלא יהיה בוטח, כי לפעמים ירא שמא יגרום החטא, או שמא קבל שכר על מעשיו הטובים בנסים שעשה לו הקב"ה, וממה שהוא מוצא את עצמו רשע וחוטא ופושע כנגד חסדי השי"ת אינו נושא לנפשו שיבטח בו שיצילוה מצרתו, או שיתן לו שאלתו ועל כן ישתדל בנוהג שבעולם שינצל מצרתו או שישגיג שאלתו, ולולא היראה שירא שמא יגרום החטא היה חסרון באמונתו אם היה משתדל להנצל אפ"י על ידי נוהג שבעולם שכבר מצינו פסוק מלא ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם.

ובהמשך דבריו הביא עוד, וכל מי שיש בו מדת הבטחון בידוע שיש בו מדת האמונה כי הבטחון כדמיון פרי האילן והאמונה כמו האילן וכמו שהפרי הוא אות על האילן, או על העשב הגדל בו ואין האילן אות על פרי כי יש כמה אילנות שאינן עושין פירות, כמו אילני סרק כך הבטחון אות על האמונה, ואין האמונה אות על הבטחון.

בטחון בזה"ז

שמעתי פעם ממרן הגר"א"ל שטיינמן שליט"א שאמר בשיעור בפני אברכים, דאיתא סוטה דף מ"ח כל אדם שיש לו פת בסלו, ואומר מה נאכל למחר, הרי זה מקטני אמונה, ותמהו בפניו, האם עדיין נוהג בזמן הזה. אמר להם הביאו לי משנה ברורה בהלכות סעודה סימן קנ"ז (ס"ק ד) עיי"ש דהמשנ"ב הביא ד"ז. ואמר רבנו, כי כל מה שהמשנה ברורה כותב הוא להלכה, ולא סתם מעלות בעלמא, ומשמע שזה נוהג גם כיום (אמרי אפרים עמ' קמ"ה)

להתחזק בבטחון

בס"ד כ' טבת תש"ע לפ"ק

באנו בכמה מילים להתחזק בבטחון.

הנה ירמי' הנביא כ"כ מזהיר מלבטוח באדם, ולא נחה דעתו מספיק במה שמברך את הבוטח בהקב"ה, אלא גם מקלל ואומר ארוך הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו ומן ה' יסור לבו.

ובדרך כלל מה שאין הנהגת הקב"ה ניכר לבריות, זה כדי שיהי' בחירה, ואע"פ שהבא לטמא פותחין לו והבא לטהר מסייעין אותו, זה לא רואין בחוש, מ"מ מזמן לזמן ניתן אפשרות לראות שמתקיים דברי הנביא, שלא לשום בטחון בבשר ודם.

ובזמן האחרון ראינו איך המצב הכלכלי של אנשי מדינות העשירות בעולם ירד פלאים, זה בא ללמד שאין לבטוח בשום דבר רק לקוות להשם.

מהעיקרים הגורמים קושי לבטחון בה' כיון שרוצים לחיות חיי מותרות, וכיון שצריך לזה הרבה, לכן מחפש בטחון באדם, כי להכרח יש יותר אפשרות לבטוח בהקב"ה, ועל היותר מההכרח קשה לבטוח.

ואלה שעושים השתדלות לעשות אפילו דברים רחוקים מאד שאולי יוסיף להשיג מבוקשם, הוא מראה בזה שאין לו בטחון בהקב"ה.

והמשריש בלבו שאין דבר בלי עזר הקב"ה ועי"ז ישים רק בה' מבטחו, יזכה למה שנאמר ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב.

אהרן [יודא] לייב ב"ר נח צבי

השתדלות ב' פעמים

סיפר רבנו, דההחזון איש נהג, שאם ניסה לעשות פעולות עבור עניינים גשמיים וניסה ב' פעמים ולא הצליח, לא ניסה יותר, שאמר שזה כמו מסמר שמנסים להכניס לקיר דמנסים פעמיים, ואם לא מצליחים ובכל זאת מנסים שוב, המסמר יתעקם.

השתדלות מיותרת

כתוב בפרשה (פרק מ"א פסוק א) ויהי מקץ שנתים ימים. במד"ר (פ"ט ג') איתא אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו, זה יוסף, ולא פנה אל רהבים, ע"י שאמר לשר המשקים זכרתי והזכרתי ניתוסף לו שתי שנים, והדברים צ"ב. ומפרש הבית הלוי, דכיון שזה נחשב אצלו לחטא מה שאמר לשר המשקים, דהרי דלפי מדרגתו היה יכול להתחזק בבטחון גם בלי זה [דאם לא כן, הרי לפי מדרגתו הי' מוכרח לעשות ההשתדלות הזאת ולא הי' עליו תביעה, דמידת ההשתדלות היא לפי מדרגתו] ורק מי שיוכל לפי מדרגתו בבטחון להתחזק ולהיות בלבו בטחון אמיתי בלי להשתדל, אסור לו להשתדל.

ויש לבאר את זה כעין הנ"ל, דהנה כתוב ד' צלך, ודרשינן כצל, אתה מראה לו יד והוא מראה לך יד וכו' (עי' נפש החיים ש"א פ"ז), וכיון שרק לפי מידת בטחונו בד' כפי אותו מדה הוא זוכה לעזרתו, ובודאי מי שבוטח באדם אז הוא יצטרך לעזרה מהאדם, כמו שאמר הכתוב אצל עובדי ע"ז (בפרשת האזינו ל"ב י"ח) "יקומו ויעזרוכם", ואף כי ראינו כי גם אלה שאינם בוטחים נעזרים היינו רשעים, זה לפי שיש כמה סבות שהקב"ה עוזרם ממדת החסד שמא ישוּבו וכדו', אבל לצדיקים שמדקדק עמהם כחוט השערה, ודאי הנהגה שאם יבטח באדם, אז יצטרך לעזרתו.

והנה אם יוסף היה מחכה לעזרתו של שר המשקים, הי' גרוע מאוד כי הוא לא רצה בכלל להצילו, ואפילו כשפרעה לא מצא מי שיפתור חלומו והוא רצה להראות עצמו ולמצוא חן למלך, הוא השתדל עד כמה שאפשר להוריד את כבוד יוסף בעיני פרעה, וזה שהוכרח לספר לפרעה הי' ע"י הסיבות שסיבבו מן השמים בהשגחה מיוחדת, אבל לולא זאת לא הי' מודיע לפרעה בכלל.

וכיון שבכל זאת אחרי ב' שנים הקב"ה סיבב את הגלגל שנושע, זה רק משום שבאמת לא הי' 'בוטח כלל בשר המשקים רק בד', אלא במידת ההשתדלות הי' עליו טענה כי לא הי' לו להשתדל, ואפ"י שבלבו הי' רק לצאת ידי ההשתדלות אבל ישועתו תהי' מד', מ"מ לא הי' לו לעשות השתדלות זאת, וזה ראה מזה שאחרי שנתיים נגאל, הרי דבעצם הבטחון הי' בוטח בד' דלולא זאת בכלל לא הי' נגאל.

ומדויק בדברי המדרש דאשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו זהו יוסף, דהוא הי' בוטח וכל חטאו הי' מה שפנה אל רהבים שעשה השתדלות מיותרת, וכן מצאתי להדיא ברבינו בחיי דהי' בוטח אלא דההשתדלות היתה מיותר. (אילת השחר).

הנהגה בחיוב השתדלות

הנה אדם הראשון הי' צריך לחרוש ולזרוע ולעשות את כל המלאכות בידיו, ואע"פ שהי' חכם גדול לא תיקן מחרישה, ושמעתי בשם הר"ן דלכך ניתן אריכות ימים לדורות הראשונים לפי שהיו צריכים לטרוח הרבה זמן על כל דבר, ובאמת זה עבודה קשה מאוד, אבל הקב"ה נותן כח לכל דור כפי צרכיו (כגון זה שזמן ההנקה הי' עד לפני זמן קצר "כ"ד חודש", ולאחר שנמצאו תחליפים כבר אין כוחות לזה, וכן אחוזי הנולדים ע"י ניתוח בזמנינו גדולים מאד, משום שיש יותר אפשרויות לזה, וכן לא הי' קופ"ח והיו זקנים מופלגים שלא יצאו ממקומם לרופא, אבל לאחר שנהי' הדבר א"א בלי זה ובפרט כשיש ילדים) ובעשיית דבר שרוב הציבור עושה, אין בזה חסרון בבטחון.

איך משרשים בטחון

נשאל רבנו שליט"א איך משרשים בטחון? - השיב: הגר"א (מובא בסידור אשי ישראל) אומר שאם היו כולם נותנים מעשר היו כולם בעלי בטחון (א.ה. ז"ל ויושרש בזה מדת הבטחון) כיון שמי שנותן מעשר הקב"ה עוזר לו.

מה שהאדם יותר בוטח ושואף לרוחניות ופחות שואף לגשמיות, יש לו יותר פרנסה

ולמשמרת לדרתיכם. פרש"י בימי ירמיהו כשהי' ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה, והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס, הוציא להם צנצנת המן וכו' הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליוראיו. והנה בברכות (ל"ה ב') נחלקו ר"י ורשב"י, דר"י ס"ל שאדם צריך לנהוג מדת דרך ארץ, ורשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וכו' תורה מה תהא עליה, וקשה דלפ"ז ירמי' תבע מבני דורו להתנהג כדעת רשב"י? ועוד דשם כתוב שרשב"י אומר שיזכו שמלאכתו תיעשה ע"י גוים, וכאן משמע שאמר שיתפרנסו בדרך נס (כעין צנצנת המן שהראה להם) משמע שגם אם יתפרנסו ע"י שמלאכתו נעשית ע"י אחרים זה ג"כ נס. ויתכן שלא כל דור יוכל לזכות למצב של מן, כי ידוע שלדור המדבר הי' הנהגה מיוחדת של נסים, עמוד אש וענני כבוד שהי' מנמיך את הגבעות, ומיישר

עיונים בהלכות הנוכה

על נר של היתר, ואילו שמן שנתערב אם לא בטל מפני שאין שישים כנגדו אין נהנין ממנו. ולמה לא נסמוך על חלק השמן שמעורב עמו. ותירץ רבנו דשמן הוא לח בלח ובטל בשישים, אבל נר חנוכה הוא יבש ביבש ולכן לא בטל (שם עמ' לד).

מילא קערה שמן

כתב השו"ע (סי' תרע"א סעיף ד) "מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי כל פתילה עולה בשביל נר אחד". וק' דהא קיי"ל (חו"מ סי' תי"ח ס"י) שמוזיק ששלח אש בבית, ובא חברו והדליק מצד אחר, אם הבית עתיד היה להישרף בהדלקת הראשון השני פטור, שכל מה שהיה עומד להישרף נידון כנשרף על ידי הראשון. ולפי זה צ"ע, מדוע לאחר שהדליק פתילה אחת בקערה יכול להדליק בה עוד פתילות על ידי כפיית כלי, הרי על ידי הדלקת הפתילה הראשונה ראוי כל השמן שבקערה לדלוק, ואין כאן שיעור שמן לנר השני.

ותירץ רבנו שליט"א דבב"ק כו, ב מבואר בתוס' לענין מנא תבירא תבר, דוקא בזרק כלי מראש הגג שנעשה מעשה בגופו, משא"כ בזרק חץ לא מיקרי מנא תבירא תבר. ולפי"ז י"ל דהמדליק הפתילה לא מיקרי דנעשה מעשה בגוף השמן, משא"כ לענין חיוב מוזיק כיון דעומד להכלות ולהיות נפסד מאליו לא מיקרי מוזיק (שם עמ' כ"ו).

הוספת שמן אינה נחשבת הדלקה

כ' הרא"ש (שבת ב, ז) "כיון דהדלקה עושה מצוה, צריך שיהא שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה. אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור, לא יד"ח". וקשה למה הוספת השמן עצמה אינה נחשבת הדלקה, כמו שהנזון שמן בנר בשבת חייב משום מבעיר.

ותירץ רבנו שליט"א שמצות נר חנוכה אינה מתקיימת בהדלקה, אלא א"כ יש בה פירסומי ניסא, ובהוספת השמן אין מעשה פרסום, משא"כ בשבת החיוב הוא על מעשה ההבערה. (שם עמ' ט"ז)

מותר השמן שנתערב

בשו"ע סי' תרע"ז (סעי' ד) כ' "הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו; ואם נתערב בשמן אחר ואין שישים לבטלו, יש מי שאומר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו". וקשה הרי בשו"ע יור"ד (צט, ו) פסק שבנפל דבר מדרבנן להיתר, מותר להרבות עליו ולבטלו, וכאן ג"כ זה רק איסור דרבנן.

ואמר רבנו שליט"א, דאפ"ל דמותר השמן מיקרי דבר שיש לו מתירין, דיכול לשהותו לשנה הבאה לנ"ח, ולכן אינו בטל (שם עמ' 40)

מקום האכילה עיקר

במכילתא לגבי פסח מצרים אמרו 'אין לי אלא היכן שאכלו, היכן שישנו מנלן' שיניחו מהם על המשקוף. והעיר רבנו דמכאן לכאורה מוכח לגבי נר חנוכה, דאזלינן בתר מקום האכילה, ולא אחר מקום השינה, דמוכח דהעיקר זה האכילה. (אילת אהבים עמ' ג')

הדלקת נ"ח בער"ש

נר ביתו עדיף מנ"ח. יל"ע בכה"ג שמדליק בבית על שולחנו, ולנר ביתו נצרך לשמן יותר מחצי שעה, א"כ יוכל להדליק נר אחד לשניהם דלאחר חצי שעה מותר להשתמש לאורה, וא"כ לאחר חצי שעה יהיה נר שבת ויעלה לשניהם.

ונראה דכיון שעכשיו אינו עולה לנר שבת, א"א לברך ע"ז על נר שבת, וא"כ ע"ז זה יפסיד את הברכה, דכל דבר שעתה אינו מקיים המצוה אף שאח"כ יתקיים מאליו אין מברכין עליו. וכמ"ש הש"ט ביו"ד (סי' ש"ה ס"ק י"ג) דמי שנותן פידיון הבן לפני שלשים יום אינו יכול לברך, דעתה הפדיון לא חל, ואח"כ נעשה מאליו בלא מעשה ידיה. ולפי"ז גם כאן כיון שעתה אינו עולה לנר שבת אינו יכול לברך, וכן מי שמקדש אשה לאחר שלשים אינו יכול לברך בשעת הקידושין, ואולם בתוס' ב"ב (דף ה' ב) משמע דלא כט"ז כמש"כ באילת השחר שם. [עיי' ביאור הלכה סי' רס"ג ד"ה שידליק]

תפילת מנחה בער"ש חנוכה

התקשה רבנו טובא, במש"כ הפוסקים דבער"ש חנוכה עדיף להתפלל תחילה מנחה ואח"כ להדליק נ"ח ונתנו כמה טעמים.

והעיר רבנו שהנה אם נמצא כבר קרוב לשקיעה, היה עדיף שקודם ידליק נ"ח ואח"כ יתפלל דלפעמים נפשו של אדם מתעטפת בתפילה [ענה פאדווננט זאך] ובמיוחד כשמגיע לברכת שמע קולינו ורוצה ומשתוקק להאריך בתפילה ובכוונה, ומכיון שעדיין לא הדליק נ"ח הוא מוטרד מכך ואינו יכול לכוון ולהאריך בתפילה, כדבעי, ולמה תיקנו כך. ובמיוחד כשמדובר בתפילת מנחה דער"ש שידוע גודל מעלתה מהאריז"ל וכו', ונטרד רבנו מאוד משאלה זו.

לסמוך על בטחון

כתב המשנה ברורה סי' תרע"א סק"ה בשם החיי אדם (כלל קנ"ד) אדם שיש לו עשרה נרות ואין די לו לכל הימים, ידליק בלילה השלישי רק נר אחד כדי שישאר לו לשאר הימים עיי"ש. ויל"ע למה לא ידליק כמה שצריך, ויסמוך בבטחונו על הקב"ה שיזמין לו עוד נרות, ככל שיצטרך לכל ימי החנוכה, דהרי במשנ"ב סי' קנ"ז סק"ד הביא מהזהר, דאסור להכין אוכל למחר, מחמת שיש בזה חסרון במידת הבטחון.

והנה בגמ' במנחות (דף מ"ט ע"א) מיבעיא לן ביש להם קרבן אחד, מה עדיף מוספין דהאינדא, או תמידין דמחר עיי"ש, ונראה ששם לא שייך להקשות שיסמכו על בטחון, כי במצוה של ציבור לא שייך להקשות שכל הציבור יסמכו על בטחון, ורק על יחיד י"ל שיסמוך על בטחון.

ולפי"ז לא יקשה ג"כ על הבית יוסף שכתב דהחשמונאים חילקו את השמן מתחילה לשמונה ימים, ולמה לא סמכו על בטחון, אלא כיון שהיה זה מצוה של ציבור, לכן לא יכלו לסמוך.

ובמשנה ברורה סי' צ סק"ח כתב על מי שנמצא בבית האסורים, ויש לו יום א' לצאת במה יבחר עיי"ש, ושם לא אמרין שיסמוך כל הקב"ה שישחררו אותנו, כיון שדבר התלוי בבעל בחירה זה אחרת, וצ"ע. (קובץ זכרון - יהודה לקדשו עמ' תרפ"ו).

הדלקה בער"ש

הט"ז (או"ח סי' תרע"ט) כותב, שאדם שקיבל שבת בפירוש לפני שהדליק נרות חנוכה, צריך לבקש מאחד מאנשי ביתו שידליק עבורו - בשליחותו. והק' הפרמ"ג א"א סק"א, דהרי בניור (יב, א) איתא דכל מילתא דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, וא"כ כיון שקיבל ע"ע שבת אינו יכול להדליק נר חנוכה, וכיצד יעשה שליח.

ותירץ בזה הגרא"ל שטיינמן שליט"א: מאחר והמשלח יכול להישאל על קבלת שבת לצורך מצות הדלקת נרות חנוכה, שוב נחשב ש"בידו" להדליק, וכבר כתבו התוספות (נזיר י"ב, א) כי בדבר ש"בידו" לא נאמר הכלל של "כל מילתא דאיהו לא מצי עביד - לא מצי משוי שליח" (מרפסין איגרא ח"א עמ' קכז).

ועוד תירץ רבנו דמה שיש עליו איסור צדדי, לא חשיב לא מצי עביד, דאם היה מדליק, אף שעבר עבירה וחילל שבת, מ"מ יצא ידי מצוות נ"ח [אם לא משום מצוה הבאה בעבירה] (פרורים משולחן גבוה - חנוכה עמ' נ"ב).

נתערבו הנרות

בשו"ע יו"ד סי' צ"ט סעיף ו פסק המחבר איסור מדבריהם שנפל מעצמו להיתר מרבה עליו ומבטלו, והקשה הש"ך מהא דבנר חנוכה פסק המחבר סי' תרע"ז דאם נתערב בעוד שמן אסור הכל וצריך לשרוף, ובחוות דעת סק"ט, וכן בישיעות יעקב באו"ח שם תירצו דאסור לערב כיון דאסור בהנאה. והדברים צ"ע דהתם אין איסור הנאה דלמכור ודאי מותר אפי' בחנוכה, ואין איסור רק להשתמש, אבל למה יהא אסור לבטל (אילת השחר גיטין נ"ד, ב) א"ה וראה בהליכות שלמה עמוד רצ"ד מה שכתב ליישב דברי החו"ד, ומיושב גם קושיית רבנו שליט"א.

הדלקה בשמן שריפה

כ' הרמב"ם (פי"א מתרומות הי"ח) "מי שאין לו שמן חולין להדליק נר חנוכה - מדליק שמן שריפה שלא ברשות כהן". וקשה איך ידליק בשמן העומד לשריפה, הא קיי"ל דדבר העומד לשריפה כתותי מכתת שיעוריה, ונר חנוכה צריך שיעור שיוכל לדלוק חצי שעה.

ואמר רבנו שליט"א די"ל דשמן שריפה מותר להשתמש בה לשריפה ולהנות ממנו, ולא שייך בזה כתותי מכתת שיעוריה, דכל דין כתותי מיכתת שיעוריה נאמר בדבר שצריך לכלותו ולא להנות ממנו. (פרורים משולחן גבוה חנוכה עמ' ל"א)

ביטול ברוב

כתב השו"ע סי' תרע"ז סעי' ד' הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו; ואם נתערב בשמן אחר ואין שישים לבטלו, יש מי שאומר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו.

וכתב השו"ע סי' תרע"ג סו"ס א' אם נתערב נר חנוכה האסור בהנאה בשאר נרות, אפי' אחד באלף, לא בטיל דהוי דבר של מנין (ת"ה סי' ק"ג) אלא ידליק מן התערובות כל כך, שבודאי נר של היתר דולק עם נר של איסור, ואז מותר להשתמש אצלן (ד"ע) וכ' המשנ"ב סק"ג (כג) כל כך שבודאי וכו' - פי' אם נתערב נר חנוכה א' מדליק ב', ואם נתערב ב' או ג' ידליק אחד יותר, כדי שימצא בו נר של היתר ג"כ.

וצ"ע מ"ש נר שנתערב אע"פ שאינו בטל מותר להשתמש כנגדו ולסמוך

יומא דהילולא דהגאון הגדול רבי מרדכי שלמה ברמן זצ"ל נלב"ע א' טבת תשס"ה

כשעושה המלאכה באוכל נפש עצמו, א"כ מ"ט מותר להדליק לוקס ביו"ט, הלא גם שם הוא מתקן ועושה מלאכה בדבר נוסף, והשיב שאעפ"כ בלוקס אין איסור ביו"ט. (אעלה בתמר עמ' כ')

והוה עובדא שהגר"ש ברמן זצ"ל ליווה את החזו"א ביו"ט, והיה קרוע לו המתלה בצד א', והחזו"א אסר לטלטלו ונתן לו חליפה משלו. והקשו להחזו"א אמאי לא התיר מדינא דמתוך שהותר לצורך הותר נמי שלא לצורך, והשיב החזו"א דבשביל מתוך צריך שיהא פעולה חיובית כגון להוציא לולב וכדו' משא"כ הכא שאם לא תתיר זה יהא מוקצה, והרבו להביא ראיות ודחה הכל, חוץ מראיה מגמ' ביצה כ"א ע"א דאם נותנים לתינוק פת אחת מותר להוציא לשם כך את כולם, כי לא יודעים מה יתנו, אבל חתיכות גדולות אסור, כי בודאי לא יתנו לתינוק חתיכה גדולה, וכתב השעה"צ תקי"ב (ס"ב) דאם כל הלחמים הם גדולים מותר דיתנו לו חתיכה קטנה מהככר הגדול, ואמר רבנו דה"ה לפתוח ברז של מים חמים דע"י שפותח נכנסים מים חדשים ומתחממים והוא צריך רק למים הנכנסים [משיעורי הגר"ב צ"פ פלמן שליט"א – קובץ מוריה ניסן תשנ"ט], אלא דהתם צ"ע אמאי לא נתיר לטלטל המתלה מדין ריבוי בשיעורין, כיון שבמעשה אחד מוציא את הבגד עם המתלה שעליו, ולישתרי, כמו גבי ממלא נחתום חבית וכו' ברפ"ב דביצה.

והגר"ש ברמן זצ"ל תירץ דדוקא גבי ממלא נחתום כו' איכא התיירא דריבוי בשיעורין משום דהתם המים שמבשל לצורך אוכל נפש שם מלאכה עליה, רק דהותרה לצורך או"נ, ובוה שייך התיירא דריבוי בשיעורין שמרבה בשיעור המלאכה, משא"כ גבי מלבוש אין על הבגד שלבוש שם מלאכה הוצאה כלל, דבגד הרי הוא בטל לאדם הלוּבשו ולא הוצאה הוא כלל, דמה"ט גם בשבת שרי, ובזה היכא שיש עם המלבוש משאוי ממש, כמו המתלה שניתק, י"ל דלא שייך ע"ז התיירא דריבוי בשיעורין אע"פ שעושה הכל במעשה אחת, דאינו מרבה במלאכת הוצאה, אלא דכל מלאכת הוצאה היא באיסור. והגר"א י"ל שטיינמן שליט"א חיזק סברא זו מהא דטלית שנפסקו ציציותיה חייב משום הוצאה על חוטי הציציות שנפסלו כדאמר' בגמ' מנחות דף ל"ז ב', ואמאי לא נפטור משום ריבוי בשיעורין, דהא הטלית גופא שרי להוציא דמלבוש הוא ובחד מעשה קעביד לכולי, אלא ע"כ כסברא הנ"ל דלא שייך בזה התיירא דריבוי בשיעורין. (שלמי תודה עניני מבשל עמ' רי"ז, וע"ע אילת השחר ביצה כ"א ב) והספד רבנו על הגרמ"ש ברמן זצ"ל ראה בשנה א'.

מתי נחשב כסיום

אמר פעם לרבנו שליט"א בשמו של הגאון הגדול ר' דוב לנדא שליט"א ראש ישיבת סלבודקה שהעיר שאצל מרן החזו"א זצוק"ל לא ראינו שערך סיומים על מסכתות?

ענה מרן שליט"א: שאכן כך, והיה פעם שהגר"ש ברמן זצ"ל אמר לחזו"א שמתכנן לערוך סיום על מסכת כתובות. שאלו החזו"א: האם יודע לחזור בע"פ על כל הפרטים הרבים בסוגיא דמומין בפרק אע"פ ואם לא אי"ז נקרא סיום, כי סיום עורכים רק אחר שלומדים וברורים בכל המסכת על כל סוגיותיה בעיון.

והסביר זאת מרן שליט"א שאדם שאינו מסוגל להעמיק ולברר סוגיות, אצלו הסיום מסכתא בלימוד ובידיעת הגמ' רש"י, ואצל גדול ממנו גמרא רש"י תוס' ואצל תלמיד חכם שמסוגל ללמוד בעיון כל הסוגיות ולברר היטב הרי עדיין לא סיים המסכת לפי דרגתו.

והחזו"א זצוק"ל הרגיש בעצמו תמיד שעדיין לא סיים, ויש לו מקום להוסיף לקח עיון ובירור בסוגיות המסכת. (דברי שיח 77)

מתעסק בהוצאה

סיפר רבינו ששאל הגאון רבי שלמה ברמן זצ"ל את מרן החזו"א זצוק"ל למה כשנקרע העירוב באמצע השבת יוצאים להכריז שלא לטלטל, הרי גם אם יטלטלו אי"ז אלא מתעסק, והווי רק מתעסק בדברנו, וסיפר שבמקום תשובה נתן לו החזו"א – כמין סטירה! (פרי חיים קס"ה)

הוצאה מעיל קרוע

יל"ע אם מותר להוציא ביו"ט דבר לצורך, ככהאי גוונא שנמצא בתוכו דבר נוסף שאינו לצורך. והחזו"א זצ"ל אמר להגר"ש ברמן זצ"ל על מתלה קרוע במעיל דנחשב להוצאה שלא לצורך. ולפי איך שפירשו דהי"ס שצריך צורך חיובי בהוצאת הדבר, ולא מספיק מה שאם אסור לו לצאת לא יוכל ללכת עם הבגד. ונראה שא"א להוציא מים ביו"ט מדוד של מים חמים, כיון שאין לו צורך בחימום המים הבאים שיכנסו, ואע"פ שאם נאסר לו לא יוכל להשתמש ולהוציא מים חמים ולטלטל בקבוק יין מלא, מותר אפי' אם נצרך רק כוס אחד לקידוש, שהרי יתכן שירצו לשתות עוד. ועיין משנ"ב (סימן ש"א ס"ק ק"נ) בשם החיי אדם דתליא אם דעתו להשלים ולתקן צד הנפסק חשוב הוא ואינו בטל לבגד, ואם אין דעתו לזה אינו חשוב הוא ובטל לבגד ומותר לצאת בו בשבת.

ושמענו מרבינו שליט"א שהגאון רבי יחזקאל ברטלר שליט"א אמר לו ששאל את מרן ז"ל האם לא הותר מלאכה לצורך אוכל נפש ביו"ט, רק

יומא דהילולא – הגאון הגדול רבי פנחס שרייבר זצ"ל גאב"ד אשדוד – נלב"ע ד' טבת תש"ע

השיב רבנו, ששמע מהגאון רבי פנחס שרייבר זצ"ל שהחזון איש אמר שזה גאוה לחשוב בדורינו שהקב"ה מדבר עמו, ואין להתייחס לכך. (צדיק כתמר יפרח עמ' שצ"ה)

הספד רבנו- כל ימי בתורה

הנפטר הזה הי' ת"ח גדול, כל ימי חי רק בתורה, מה צריך יותר, אדם שכל חייו רק תורה מנעוריו, אפילו שהוא הגיע מחו"ל ילד לפני בר מצוה כל חייו הי' רק תורה ומה צריך יותר, רק כיון שכשנפטר צדיק רח"ל, חסר חלק גדול של תורה בכלל ישראל, הקב"ה יעזור שלא יחסר שום דבר ובלע המות לנצח.

בורח מהכבוד

וכשראה רבנו את ריבוי המודעות בפטירת הגה"צ ר' פנחס, העיר הרי בחייו ר' פנחס ברח מכל פירסומת ומכל הענין הזה, ולמה אחרי פטירתו עושים דבר כזה כנגד רצונו?

הוספות ותיקונים לגליונות הקודמים

משגיח בישיבת בית דוד, ששמע ממרן הגראמ"מ שך זצ"ל, על רבנו "שהוא החפץ חיים של דורנו, לא אוכל ולא שותה ולא יושן, וכל היום לומד תורה, ע"כ.

השיעורים

במה שכתבנו בגליון פר' תולדות. תיקון טעות, במה שנכתב שלפני שהתפשט דעתו של החזון איש, נהגו בכוסות שיהיה שיעור של שבעים גרם, והעירו דהרי שיעור רבי חיים נאה הוא שמונים ושש גרם. אמר רבנו ע"ז, דבאמת בחו"ל נהגו בשיעורים אפילו פחות משיעור ר' חיים נאה, וקידשו על גביע של שבעים גרם.

בראש ישיבת תורת חסד

בגליון פרשת חי שרה הובא המעשה שהציעו למרן הגרא"מ שך זי"ע שיהיה ראש ישיבת תורת חסד. והוסיף לנו בזה הגאון רבי שרגא שליט"א בן רבנו, שהגבאים של הישיבה רצו שהרב שך יקח ע"ע את העול הכספי של הישיבה, אמנם הרב שך לא רצה, וכשדיבר ע"ז עם מרן הגרי"ז, הצדיק אותו הגרי"ז שבאמת לא כדאי שיקח את העול הגשמי עליו.

כולו תורה

עוד בגליון שם, מה שהובא שהתבטא מרן הגראמ"מ שך על רבנו שהוא כולו תורה, שלח לנו ח"א שליט"א ששמע מהגה"צ רבי יעקב יואל גוטמן זצ"ל

לעילוי נשמת רבי יהודה בן מימון ז"ל נלב"ע כ"א כסלו

להערות הארות והוספות על הענינים הנכתבים בעלון. ולתרומות והנצחות נא לפנות: keiltarog@gmail.com או ל

0527680034 בין הסדרים או בת. ד. 5397 ירושלים או בפקס 0722164414 ולצ"ן עבור כאיל תערוג